

Getekende portretten van Louis Couperus, door Antoon van Welie (1917), en van Cornélie Huygens, door Marie de Roodde-Heijermans (1901). (Literatuurmuseum.nl en De Jonge Gids, 1901)



TWEE BEKENDE SCHRIJVERS ROND 1900: LOUIS COUPERUS EN CORNÉLIE HUYGENS

De biografie als wapen tegen de vergetelheid?

Louis Couperus is een gevestigde naam in de Nederlandse literatuur, in tegenstelling tot een tijdgenoot, die de Literaire Canon van 2022 verre van gehaald heeft: Cornélie Huygens. Hoe kunnen twee bekende schrijvers uit dezelfde tijd toch zo'n andere postume carrière hebben?

Door Carla Stiekema

Als we de carrière van Couperus vanuit hedendaags perspectief samenvatten, wordt dat zoiets als 'de beroemde schrijver uit het fin de siècle, die zowel romans over Nederlanders in toenmalig Nederlands-Indië als over Den Haag schreef, en eveneens een begenadigd essayist en reisboekenauteur. Bekende werken zijn *Eline Vere*, *De stille kracht* en *Van oude mensen en de dingen die voorbijgaan*; onder kenners wordt *De berg van licht* eveneens hogelijk gewaardeerd.'

Proberen we eenzelfde soort samenvatting te maken voor Huygens, dan valt er bij menigeen een stilte: wie was zij eigenlijk? Moeten we haar kennen?

Beiden waren publieke figuren rond het fin de siècle. Toen Cornélie Huygens haar leven beëindigde in het najaar van 1902, stond dat nieuws in alle kranten en tijdschriften. Maar met de jaren die volgen, verdween haar naam naar de voetnoten van de geschiedenis. Bij de dood van Louis Couperus, in 1923, was er eveneens een hausse aan reacties (zie *Arabesken* 61/2023): de kranten stonden er vol mee en hij werd behoorlijk betreurd. Er werd nog wel geopperd dat hij vast niet zo bekend zou blijven – waarom veel aandacht besteden aan iemand die over een paar jaar vast geheel vergeten is? Nou, omdat Couperus verre van vergeten is, zoals onder meer blijkt uit het bestaan van het Couperus Genootschap, het Couperus Museum, de digitale tentoonstelling in het Literatuurmuseum en natuurlijk *Arabesken*.

Unieke producten van hun tijd?

Huygens is niet de enige schrijver die bij de gemiddelde lezer een volledig onbekende is. Vele bij leven bekende schrijvers zijn in de loop der tijd in de

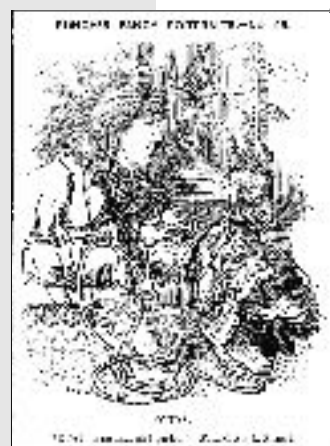
Ouida

Tijdens haar leven (1848-1902) was Cornélie Huygens een bekende persoonlijkheid.² Deze ‘rode freule’ was bijvoorbeeld de eerste vrouw in het landelijke bestuur van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij, de SDAP. Net zo goed was zij de freule die goed gekleed en wel op tournee ging om het verband tussen het socialisme en het darwinisme te bepleiten. En evenzeer was zij de schrijfster van onder meer *Barthold Meryan* (1897), de roman waarin socialistische kopstukken als Pieter Jelles Troelstra te herkennen waren.

Rond het fin de siècle werden de twee schrijvers, Louis Couperus en Cornélie Huygens, dan ook vaak tegelijk in advertenties genoemd.³ Daarnaast heeft Huygens eens een vurig pleidooi voor Couperus' *Extaze* gepubliceerd en heet een van haar verhalenbundels toevalligerwijs *Arabesken*.⁴ Dit is echter niet het enige dat ze bindt: zo is Cornélie de Retz van Loo uit Couperus' *Langs lijnen van geleidelijkheid* deels geïnspireerd op Cornélie Huygens.

Dan is er nog de Britse schrijfster Ouida. Couperus verslond haar romans vol intriges, Huygens vertaalde vele van haar romans voor de Nederlandse lezers. De twee hebben elkaar wellicht nooit ontmoet, maar volgden elkaars leven en werk en deelden hun voorliefde voor Ouida.

Spotprent van Ouida, in het Britse magazine Punch (20 augustus 1881).



vergetelheid geraakt bij het grote publiek. Soms wordt dat geweten aan een vermeend gebrek aan talent, soms aan een speling van het lot of de sekse van de auteur, of gewoonweg aan pech – nog los van tendensen als de heersende beeldcultuur die de (Nederlandse) literatuur in het algemeen onder druk zetten.

Hoezeer er sprake is bij willekeur in de publieke herinnering van auteurs en hun werk, blijkt bijvoorbeeld uit de Literaire Canon, waarvan in 2022 de meest recente versie verscheen en die samengesteld is uit reacties van literatuurlijiefhebbers. Het

Sinds Couperus' dood in 1923 zijn diverse biografieën over hem verschenen, elk met een andere invalshoek. Van Huygens is de eerste biografie momenteel in de maak. Afgebeeld zijn de biografieën van Couperus en een korte levensschets van Jos. Looipuit, gepubliceerd in het jaarboekje van de Centrale Arbeiders-Verzekerings-Depositobank voor 1917.



gaat hier dus niet om het ‘grote publiek’, maar de resultaten uit de canon kunnen wel als graadmeter dienen.⁵ Multatuli’s *Max Havelaar* staat onbetwist op nummer 1. Couperus’ werken staan op gepaste afstand; *Eline Vere* is de eerste, op plaats 13. De top 3 van vergeten schrijvers wordt bevolkt door Simon Vestdijk, Hella Haasse én Louis Couperus – Multatuli staat in deze lijst op nummer 11; als de bekendste vergeten titel wordt wederom Couperus’ *Eline Vere* genoemd.⁶ Het lijkt erop dat meer sprake is van tegenwoordig minder vaak gelezen dan daadwerkelijk vergeten schrijvers en titels – hoe dan ook een *contradictio in terminis*; ze staan immers in deze canon.

Er zijn diverse middelen om een auteur weer onder de aandacht van een breder lezerspubliek te krijgen. Zo is er bijvoorbeeld het schrijverscollectief Fixdit, dat dit tracht te doen met zowel podcasts en essays als heruitgaven van werk van vergeten schrijfsters uit de laatste eeuw.⁷ Een ander middel om nieuwe ruchtbaarheid aan schrijvers in de marge te geven is de biografie, een genre dat momenteel op veel (wetenschappelijke) belangstelling mag rekenen.⁸

De biografische traditie

Over Cornélie Huygens is momenteel voor het eerst een (wetenschappelijke) biografie in de maak, terwijl over Louis Couperus diverse biografieën zijn verschenen. Deze zijn op de glijdende schaal te plaatsen; de eerste drie biografieën, die van Henri van Booven, H.W. van Tricht en Albert Vogel, zijn weinig wetenschappelijk – zo deelt Vogel zelfs een geboortehoroscoop. De latere boeken zijn daarentegen wel wetenschappelijk van aard te noemen. Tegelijk wordt de tijdgeest gevat: de fameuze biografie van Frédéric Bastiat uit 1987 is onderdeel van de eerste serie Nederlandse wetenschappelijke biografieën; die van Rémon van Gemeren is een verdere uitwerking waarin 21ste-eeuwse waarden naar voren komen. De nieuwste biografie, van Caroline de Westenholz, toont dan weer de recente aandacht voor de visuele beeldvorming.

Er is dan ook veel veranderd sinds Fontijn in *De Nederlandse schrijversbiografie* (1992) het zieltogend bestaan van het genre in de marge van het boekenlandschap beschreef.⁹ De Nederlandse wetenschappelijke (schrijvers)biografie was juist toen aan een opmars begonnen die nog altijd niet gestuit lijkt te zijn.¹⁰ Uiteraard verschenen voorheen in Nederland ook al diverse biografieën en theorieën daarover, maar de schrijversbiografie van Angenies Brandenburg over Annie Romein-Verschoor uit 1988 – en dan met name haar Noten en commentaar – bleek het startsein van een grote hoeveelheid kwalitatief hoogwaardige levensbeschrijvingen.¹¹

Dit is zeker geen puur Nederlandse aangelegenheid; de Deense historica Possing ziet dezelfde trend op internationaal vlak.¹² De Nederlandse publicist Jolande Withuis noemt bovendien de ‘individualisering, secularisering, ontzuiling en ontideologisering’ van de maatschappij als mogelijke oorzaak voor de opleving van

de biografie: er is weer ruimte voor individuele levens.¹³ Niet langer zijn daarbij de hoge heren (de great men) van weleer de enigen die een biografie verdienen, aldus Possing; er is nu ook ruimte voor andere stemmen.¹⁴

Beeldvorming in het literaire veld

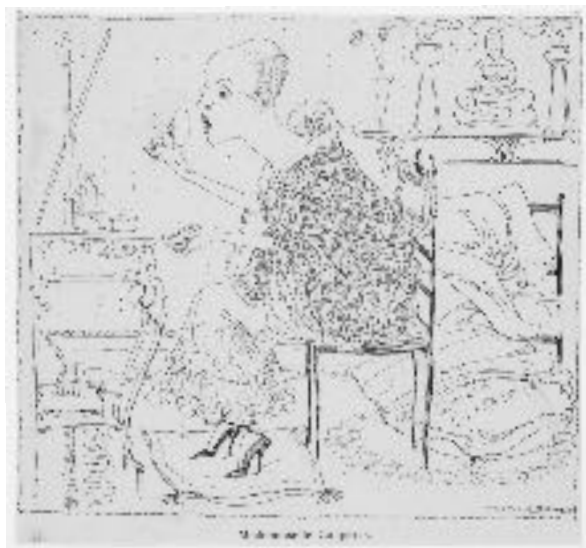
Een literair werk staat daarbij niet op zichzelf; het is het product van een intensief contact met geestverwanten, uitgevers, recensenten en publiek met elkaar en/of met de auteur zelf. Een literair werk kan nog zo goed zijn, maar het moet wel gelezen worden – en eerder al: het moet uitgegeven worden, gepromoot, verspreid, verkocht of uitgeleend. En naderhand moet het onthouden worden in het publieke geheugen van al die belanghebbenden, door besprekingen en recensies, door boekenclubs en bibliotheken, door vakbladen en onderwijscurricula.¹⁵

Juist rond 1900 ontstond een nieuw type auteur, merken Gillis Dorleijn, Ralf Grüttemeier en Liesbeth Korthals Altes op in hun introductie van *Authorship revisited* (2010). Niet langer is het schrijverschap ‘niets meer dan een luxe’, zoals Cornélie Huygens dit rond 1880 nog omschreef; steeds meer presenteerden auteurs zich als een groep relatief autonome professionals – denk maar aan de Tachtigers als bohémien-kunstenaars. Auteurs zijn een wezenlijk onderdeel geworden in hun eigen literaire veld, waarbij zij invloed kunnen uitoefenen op het beeld dat van hen gevormd wordt – zie bijvoorbeeld de biografie van De Westenholz over Couperus.¹⁶

Sandra Kisters heeft de diverse theorieën rondom beeldvorming concreet uitwerkt in haar dissertatie *Leven als een kunstenaar* (2010). Daarin laat ze zien hoe de continue wisselwerking tussen woord en beeld bijdraagt aan de biografische

Louis Couperus liet zich als auteur portretteren; in de tweede druk van Cornélie Huygens' Barthold Meryan verscheen een portretje van de auteur, met haar handtekening. (Foto Couperus: E.O. Hoppé. Collectie Literatuurmuseum.nl)





beeldvorming rondom een kunstenaar, ook postuum.¹⁷ Anderen beïnvloeden de beeldvorming van een kunstenaar, terwijl de kunstenaar zelf, al dan niet bewust, dit imago kan bestendigen of juist een tegengesteld beeld kan neerzetten.¹⁸ Kisters onderscheidt tekstuele en visuele middelen voor beeldend kunstenaars uit de negentiende en twintigste eeuw.¹⁹

Deze middelen zijn er ook voor auteurs; een voorbeeld daarvan is het schrijversportret, zoals te lezen is in het recente *Iconische schrijvers*.²⁰ Met de portretten – tekeningen, schilderijen, foto's – konden auteurs het publieke beeld proberen te beïnvloeden. In de negentiende eeuw werd het door nieuwe technologieën, zoals de fotografie, steeds beter mogelijk om zo'n beeld te verspreiden. Jacqueline Bel beschrijft bijvoorbeeld hoe Multatuli door 'ego-marketing' een beeld van zichzelf bij zijn lezers wilde overbrengen en Lotte Jensen gaat in op de rol van de portretten van Geertruida Bosboom-Touissaint.²¹

Kisters heeft in haar onderzoek diverse factoren opgenomen om de 'biografische beeldvorming' in het culturele veld te beschrijven. De constante wisselwerking tussen de verschillende factoren in haar raamwerk zorgt voor een dynamisch concept. De biografische beeldvorming is daarbij (al dan niet bewust) beïnvloed door de kunstenaar zelf – Kisters definieert dit principe als sturing. Een andere rode draad, naast sturing, vormen de biografische formulae of topoi. In de late negentiende eeuw is bijvoorbeeld het stereotype van de lijdende bohémien kunstenaar bekend en bemind. De vraag daarbij is hoe dergelijke beelden de biografische interpretatie van de kunst en het publieke imago van de kunstenaar beïnvloeden.²² Couperus lijkt bijvoorbeeld niet heel hard zijn best te hebben gedaan om zijn imago van wufte auteur te wijzigen.

Veelzeggende spotprenten: Mademoiselle Couperus door Louis de Leeuw, en Het Ontwerp Tuchthuiswet door Marie de Roode-Heijermans, met linksboven het hoofd van Cornélie Huygens op een spies, tussen de andere intellectuelen van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij. (Literatuurmuseum.nl en Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis)

Beeldvorming en canonisering

Als je de verschillende beeldvormende middelen, zowel tekstueel als visueel en overig, naast elkaar zet voor Couperus en Huygens, dan blijkt al snel dat ze wat dat betreft weinig voor elkaar onderdoen: beiden hebben een behoorlijke productie van fictie- en non-fictiewerk, er zijn van beiden parodieën verschenen en ook postuum verschenen beide namen in necrologieën en jaarboeken.

Het grote verschil zit in het volume (los van literaire voorkeuren, die immers van tijd tot tijd en van persoon tot persoon kunnen afwijken): van Couperus verschenen meer werken, hij kwam – en komt – vaker in advertenties voor en er is geen Nederlandse literatuurgeschiedenis zonder zijn naam erin. En, wat meespeelt, zo blijkt uit diverse onderzoeken: mannelijke auteurs werden over het algemeen hoe dan ook hoger gewaardeerd door de heren critici.²³ Dit alles (en ongetwijfeld nog veel meer) heeft bij Couperus geleid tot meer aandacht in literatuurgeschiedenissen en andere canoniserende verschijningsvormen, waardoor biografieën over hem zijn verschenen en hij gecanoniseerd is, in tegenstelling tot zijn vrouwelijke collega.

Maar wellicht wordt Huygens binnenkort ook een beetje bekender, als mijn biografie over haar gepubliceerd wordt; in de moderne literatuurgeschiedenissen komt zij intussen voor.²⁴ Dan wordt deze biografie hopelijk een wapen tegen de vergetelheid. ♣

Noten

1. Pas nu, in de 21ste eeuw, maakt Cornélie Huygens weer voorzichtig haar rentree als bekende Nederlander van weleer. Zie over de reacties na Couperus' dood mijn artikel 'Tussen feest en grafrede', in het vorige nummer van *Arabesken* (61, 2023).
2. Een uitgebreide biografische schets over Cornélie Huygens is te vinden in het *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland (BWSA)*, <http://hdl.handle.net/10622/79B42594-B589-4D92-B671-A3E8B04416AF>
3. Bv. in *Het Nieuws van den Dag* 10085, 24 november 1902.
4. Cornélie Huygens: 'Nog eens *Extaze* van Louis Couperus', in *De Amsterdammer* 787 (24 juli 1892).
5. Lieke van Deinsen, Anthe Sevenants, Freek Van de Velde (m.m.v. Gitte Vertommen): *De Nederlandstalige literaire canon(s) anno 2022. Een enquête naar de literaire klassieken: rapportage* (voorpublicatie). Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren, 2022.
6. Idem, p.51-56.
7. Zie bv. Fixdit: *Optimistische woede. Fix het seksisme in de literatuur. Een manifest*. Amsterdam: De Geus, 2022. Een voorbeeld van door Fixdit heruitgegeven werk is *Een revolverschot* van Virginie Loveling.
8. Het Letterenhuis in Antwerpen riep bijvoorbeeld het Biografiejaar uit (september 2022 tot juni 2023). Onder de noemer *Het leven, een verhaal. Over de biografie, de schrijver en de lezer* werden diverse evenementen georganiseerd, zoals een colloquium over de bronnen van de biograaf en een workshopreeks.
9. Bv. Jan Fontijn: *De Nederlandse schrijversbiografie*. Utrecht: H&S Literatuur, 1992, p.8-9 & 13.
10. Bv. Léon Hanssen: 'Bescheidenheid siert de biograaf', in *Trouw*, 7 november 2009; M. Meijer: 'De biograaf laat zich zien', in *Trouw*, 27 oktober 2018 (Essay).

11. Elsbeth Etty: 'Volslagen bezeten van nieuwsgierigheid', in *Bespottelijk maar aangenaam* 2007, 11-18.
12. Birgitte Possing: *Understanding Biographies. On Biographies in History and Stories in Biography*. Odense: University Press of Southern Denmark, 2017, p.21.
13. Jolande Withuis: *Leve het leven. Over vrijheid en de biografie*. Diemen: Uitgeverij EW, 2018 (Huizinga-lezing), p.12.
14. Possing 2017, p.20.
15. Zie de theorie van het culturele veld, door de Franse socioloog Pierre Bourdieu, bv. in *De productie van literatuur. Het literaire veld in Nederland, 1800-2000*. Onder red. van Gillis Dorleijn & Kees van Rees. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, 2006.
16. Gillis Dorleijn, Ralf Grüttemeier & Liesbeth Korthals Altes: 'Aspects of Authorship: Professionalising – Posturing – Intention. An Introduction', in *Authorship Revisited* 2010, xi-xiii. Citaat uit: *Max Grunwald* 1903, 165. Oorspr. tekst: '[...] weil in unserem kleinen Lande Schriftsteller zu sein ein bloßer Luxus ist.'
17. Sandra Kisters: *Leven als een kunstenaar. Invloeden op de beeldvorming van moderne kunstenaars. Auguste Rodin, Georgia O'Keeffe, Francis Bacon*. Amsterdam: Vrije Universiteit, 2010 (Dissertatie), p.87.
18. Idem, p.91-93 (Visuele en tekstuele middelen), 95-130 (hoofdstuk 6: De invloed van anderen op de biografische beeldvorming), 131-155 (hoofdstuk 7: De invloed van de kunstenaar op de biografische beeldvorming).
19. Idem, p.87.
20. *Iconische schrijvers. Geschiedenis van het Nederlandse auteursportret*. Onder red. van Sander Bax, Lieke van Deinsen, Rick Honings & Bertram Mourits. Zutphen: Walburg Pers, 2023, m.n. p.15-18.
21. Idem, p.104-123.
22. Kisters 2010, p.91-92.
23. Zie bv. Erica van Boven: *Een hoofdstuk apart. 'Vrouwenromans' in de literaire kritiek 1898-1930*. Amsterdam: Sara/Van Gennep, 1992; Jacqueline Bel: *Bloed en rozen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur, 1900-1945*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2015, p.692-701; Janneke van der Veer: *'Onrustig is ons hart'. Leven en schrijverschap van Diet Kramer (1907-1965)*. Schalkhaar: De Eierland Pers, 2018, p.11-24. Zelfs Cornélie Huygens ageerde tegen haar schrijvende seksegenoten, in 'Woman in literature', in *Woman's work in the Netherlands* (1893).
24. Zie bv. Bel 2015.